

Psikiyatrik Hastalarda Tütün Alışkanlığı ve Kafeinizm*

Aysen ÖZKAN**
Ali C. ARIK***
A. Ertan TEZCAN****

ÖZET

Psikiyatrik rahatsızlıklar nedeniyle ayaktan ve yatarak tedavi gören 264 hasta tütün alışkanlığı ve kafeinizm açısından incelendi. Ayaktan tedavi gören kadın hastaların % 6.79'unda, yatarak tedavi görenlerin ise % 61.29'unda, ağır tütün alışkanlığı söz konusu idi. Buna karşın ayaktan tedavi gören erkek hastaların % 43.22'sinde ağır tütün alışkanlığı mevcut olup, yatarak tedavi gören erkek hastalarda bu oran % 61.12 idi. Ayaktan tedavi gören kadın hastaların % 15.54'ünde, erkek hastaların ise % 21'inde kafeinizm tespit edildi. Bu oranlar yatan kadın hastalar için % 19.35, erkek hastalar için % 33.33 idi.

SUMMARY

Tobacco Dependence and Caffeinism in Psychiatric Patients

Tobacco dependence and caffeineism has been studied in 264 psychiatric in-patients and out-patients. The incidence of heavy smoking was 6.79 % in female out-patients and 61.29 % among in-patients. As to male patients this rate was 43.22 % in out-patients and 61.12 % in hospitalized patients. Caffeinism was pre-

* XXIV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi 1988 Ankara'da sunulmuştur.

** Prof. Dr.; Ondokuz Mayıs Üniv. Tıp Fak. Psikiyatri Anabilim Dalı

*** Yrd. Doç. Dr.; Ondokuz Mayıs Üniv. Tıp Fak. Psikiyatri Anabilim Dalı

**** Araş. Gör.; Ondokuz Mayıs Üniv. Tıp Fak. Psikiyatri Anabilim Dalı.

sent in 15.54 % of female out-patients and 21 % of male patients. This rate was 19.35 % for female in-patients and 33.33 % for male patients.

GİRİŞ

Batı toplumlarında en yaygın olarak kullanılan psikoaktif maddelerden olan tütün ve kafein, kötü kullanıma elverişli etkin maddelerdir¹.

Tütün kullanımının zararlı etkileri uzun süreden beri bilinmektedir. Akciğer kanseri, amfizem, özofagus ve gırtlak kanseri, mide ve mesane kanserleri ile ilişkisi olduğu gibi, psikiyatrik açıdan da çeşitli etkileri vardır^{1,2}.

Tütün kullanımı mizacı düzeltir, anksiyeteyi azaltır, bilişimsel fonksiyonlarda artma meydana getirir. Bırakıldığı zaman ise mizaçta çökkünlük, anksiyetede artma, bilişimsel fonksiyonlarda azalma yapar². Kafein ise çoğu fizyolojik sistemlere etkilidir. Merkezi sinir sistemi açısından güçlü bir stimülandır³. Kafein içeren maddelerin toplumda aşırı kullanımı da bu etkiye bağlıdır.

Kahve ve çayın düşünce hızını ve keskinliğini, entellektüel ve mental fonksiyonları artırdığı, uyusukluğu ve reaksiyon zamanını azalttığı bilinmektedir ki bu özellikler başarının ön planda yer aldığı toplumlarda istenen niteliklerdir.

Bu özelliklerin yanısıra kafein aritmi, ekstrasistol, taşikardi, gastrik volümde ve asiditede artma, diürez, düz adalelerde gevşeme, iskelet kasında kontraksiyon, bazal metabolizma hızında artışa ve irritabiliteye neden olur. Kafein yoksunluğunda ise mizaçta çökkünlük, irritabilite, baş ağrısı görülmektedir³.

Kafein ve tütün alışkanlıkları tek başına görülebildikleri gibi çapraz tutkunluk yaptıkları da iddia edilmektedir^{1,4,5}. Çalışmamızda psikiyatrik hastalıkları olan kişilerde, tütün alışkanlığı ve kafeinizmin görülme sıklığını ve bu iki psikoaktif maddenin birbiri ile ilişkisini araştırmayı amaçladık.

GEREÇ VE YÖNTEM

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri polikliniğinde ayakta tedavi gören 184 ve serviste yatarak tedavi edilen 80 hasta olmak üzere 264 kişi çalışma grubunu oluşturdu. Kontrol grubu olarak fiziki rahatsızlıklarla diğer servislerde yatan ve psikiyatrik rahatsızlığı olmayan rastgele 62 hasta alındı. Gereğince çalışma gerekse kontrol grubuna tütün ve kafein kullanımına ait sorular içeren anket formu uygulandı.

Sigarayı ve kafeini bıraktıktan sonra üzerinden bir yıldan az süre geçmiş olanlar çalışma dışı bırakıldı. Psikiyatrik rahatsızlığı organik bir nedene bağlı olanlar da çalışmaya alınmadı. Psikiyatrik tanılarda DSM III kriterleri kullanıldı.

Tütün kullanımı, hastalarımızda sigara dışında başka bir çeşidi içermediği

için sigara adedi üzerinden üç grupta incelendi. Birinci grubu hiç sigara içmeyenler, ikinci grubu 1-9 adet/gün içenler ve üçüncü grubu 10 adet/gün ve üzerinde içenler oluşturdu. Günde 1-9 adet kullanımı hafif, 10 adet ve üzerinde sigara kullanımı ise ağır tütün alışkanlığı olarak kabul edildi. Kafein kullanımında birinci grubu 0-249 mg/gün miktarında kafein alanlar, ikinci grubu ise 250 mg/gün ve üstü alanlardan oluştu.

BULGULAR

Bu çalışmada ayaktan tedavi gören kadın hastaların % 80.58'i hiç tütün kullanmazken, yatarak tedavi görenlerde bu oran % 29.03'e düşmekteydi. Günde 1-9 adet sigara kullananlarda ise ayaktan ve yatarak tedavi görenler arasında büyük bir farklılık yoktu. Günde 10 adet ya da daha fazla sigara kullanımı, ayaktan tedavi görenlerde % 6.79 idi. Bu oran yatan hastalarda % 61.29 olarak tespit edildi. Gerek hiç sigara kullanmama, gerekse ağır tütün kullanımında, ayaktan ve yatan hastalar arasında görülen fark istatistiki olarak önemli bulunmuştur. Kontrol grubunda kadınlarda ağır tütün alışkanlığı % 11.9 ile psikiyatrik hasta grubundan önemli farklılık göstermekteydi.

Ayaktan tedavi gören erkek hastaların % 48.14'ü hiç tütün kullanmazken, yatarak tedavi görenlerde bu oran % 38.88 idi. 1-9 adet sigara kullananların oranı poliklinikte % 8.64 iken, serviste hafif derecede tütün kullanan yoktu. Ağır tütün kullanımı ayaktan tedavi görenlerde % 43.22, yatarak tedavi görenlerde % 61.12 idi.

Ayaktan tedavi gören hastalarda ağır tütün kullanımı kadınlarda % 6.79 iken erkeklerde % 43.22 idi. Bu farklılık istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Yatarak tedavi gören hastalarda ağır tütün kullanımı açısından kadın erkek arasında önemli bir farklılık saptanamamıştır.

Kafein kullanımı yatarak ya da ayaktan tedavi gören kadın ve erkek hastalarda önemli bir farklılık göstermemekteydi.

Çalışmamızda aynı zamanda kafein ve tütün kullanımı arasında bir korelasyon olup olmadığı araştırılmıştır. Kadınlar için korelasyon katsayısı $r=0.01$ olarak bulunmuş olup, tütün ve kafein arasında bir ilişki saptanamamıştır. Erkeklerde ise korelasyon katsayısı $r=0.33$ olarak bulunmuş olup, tütün ile kafein kullanımı arasındaki ilişki önemli bulunmuştur.

Ayaktan tedavi gören hastalarda ağır tütün kullanımı ve 250 mg/günün üzerinde kafein kullanımının psikiyatrik rahatsızlıkların tanılara göre dağılımı Tablo I'de özetlenmiştir.

Yatarak tedavi gören hastalarda ağır tütün ve kafein kullanımı ise Tablo II'de görülmektedir.

Tablo: I - Poliklinik Hastalarında Tanılara Göre Ağır Tütün ve Kafein Kullanımı

Tanı	Total Hasta Sayısı	Ağır Tütün Kullanımı		Kafein Kullanımı	
		n	%	n	%
Şizofrenik Bozukluklar	25	10	40	6	24
Akut Paranoid Bozukluklar	4	1	25	-	-
Major Affektif Bozukluk	10	2	20	1	10
Distimik Bozukluk	53	13	24.5	9	17
Jeneralize Anksiyete Bozukluğu	35	5	14.3	7	20
Hipokondriazis	23	9	39	6	26.1
Konversiyon Bozukluğu	17	1	5.9	2	11.8
Obsessif-Kompulsif Bozukluk	4	-	-	1	25
Alkolizm	1	1	100	1	100

Tablo: II - Servis Hastalarında Tanılara Göre Ağır Tütün ve Kafein Kullanımı

Tanı	Total Hasta Sayısı	Ağır Tütün Kullanımı		Kafein Kullanımı	
		n	%	n	%
Şizofrenik Bozukluklar	11	8	72.7	4	36.4
Akut Paranoid Bozukluklar	4	1	25	-	-
Major Affektif Bozukluk	7	4	57.1	1	14.3
Distimik Bozukluk	30	18	60	7	23.3
Jeneralize Anksiyete Bozukluğu	5	4	80	1	20
Hipokondriazis	7	5	71.4	2	28.6
Konversiyon Bozukluğu	15	9	60	3	20

TARTIŞMA

Literatürde psikiyatrik hastalar üzerinde yapılan çalışmalarda, tütün kullanma oranı % 50-84 arasında rapor edilmiş olup, kontrol gruplarına oranla önemli derecede yüksek olduğu bildirilmiştir^{2,6,7}. Çalışmamızda da kontrol grubuna oranla yatarak tedavi görenlerde önemli derecede fazla tütün kullanımı saptanmıştır. Buna ek olarak yatarak tedavi gören kadınlarda ayakta tedavi görenlerle oranla, tütün kullanımı önemli derecede fazla bulunmuştur.

Literatürde erkeklerde tütün alışkanlığı ile kafein kullanımı arasında bir ilişki olduğu bildirilmektedir¹. Çalışmamızda kadınlarda böyle bir ilişkinin saptanamaması ilginçtir.

Yapılan çalışmalarda şizofreni ve manide tütün kullanımı prevalansının daha yüksek olduğu rapor edilmiştir⁶. Daha öncede bildirildiği gibi, bizim çalışmamızda ayakta tedavi görenlerde şizofrenik bozukluklarda, yatarak tedavi görenlerde ise jeneralize anksiyete bozukluklarında tütün kullanımı en fazla olarak saptanmıştır.

Çalışmamızda kafein kullanımı psikiyatrik hastalığı olan kadınlarda % 19.35, erkeklerde ise % 33.33 ile kontrol grubundan önemli farklılık göstermektedir. Bu iki oranda literatürde rapor edilen % 59 oranında düşüktür¹.

Çalışmamızın sonucunda psikiyatrik rahatsızlıklar gösteren hastalarda, psikiyatrik rahatsızlığı olmayanlara oranla ağır tütün kullanımının daha fazla olduğu ve bu oranın özellikle kadınlarda, ruhi rahatsızlığın ağırlığı ile paralellik gösterdiği ve erkek hastalarda kafeinizm ve tütün alışkanlığı arasında pozitif bir korelasyon bulunduğu kanaatine varılmıştır.

KAYNAKLAR

1. ISTVAN, J., MATARAZZO, J.D.: Tobacco, alcohol and caffeine use: A review of their interrelationships. *Psychological Bulletin*, 95:301-326, 1984.
2. HUGHES, J.R., HATSUKAMI, D.K., MITCHELL, J.E.: Prevalance of smoking among psychiatric out-patients. *Am J Psychiatry* 143:993-997, 1986.
3. GREDEN, J.F.: Anxiety or caffeineism: A diagnostic dilemma. *Am J Psychiatry* 131:1089-1092, 1974.
4. PARSONS, W.D., NEIMS, A.H.: Effect of smoking on caffeine clearance. *Clin Pharmacol Ther.* 24:40-45, 1978.
5. FRIEDMAN, G.D., SIEGELAUB, A.B., SELTZER, C.C.: Cigarettes, alcohol, coffee and peptic ulcer. *N Engl J Med.* 290:469-473, 1974.

6. MASTERSON, E, O'SHEA, B.: Smoking and malignancy in schizophrenia. Brit J Psychiatry. 145:429-432, 1984.
7. O'FARRELL, T.J., CONNORS, G.J., UPPER, D.: Addictive behaviors among hospitalized psychiatric patients. Addict Behav. 18:329-333, 1983.

Prof. Dr. Aysen ÖZKAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Tıp Fakültesi
Psikiyatri Anabilim Dalı
Kurupelit/SAMSUN